

Mikko-Olavi Seppälä

KANSALLISTEATTERI SAVOLAN KAUDELLA

**PIRKKO KOSKI: SUOMEN KANSALLISTEATTERI
RISTIPAINIESSA. KAI SAVOLAN PÄÄJOHTAJAKAUSI
1974–1991.**

Kirjokansi 195, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019.

Emeritaprofessori Pirkko Kosken odotettu teos Suomen Kansallisteatterin historiasta Kai Savolan johtajakautena 1974–1991 on luonteeltaan kiihkoton ja luotettava perustutkimus, joka lisää tietämystä kulttuurin ja taiteen taisteluvuosista ja luo pitävää pohjaa tulevalle tutkimukselle.

Tämän arvion kirjoittaja sai aikanaan tilaisuuden kommentoida käsikirjoituksen varhaista versiota Kansallisteatterin historiatoimikunnan jäsenen roolissa. Tutkimus ei ole kuitenkaan syntynyt Kansallisteatterin ohjauksessa tai sen rahoittamana tilaustyönä, vaan kyseessä on Kosken itsenäisesti suunnittelema ja toteuttama voimannäyte, jonka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on ottanut julkaisuohjelmaansa.

Kosken tutkimusote on systemaattinen. Teatterin esitystoiminnan läpikäyminen haukkaa leijonanosan tekstistä. Näyttelijöiden suorituksia, kriitikoiden näkemyksiä ja katsojamääriä seurataan huolellisesti. Koski kiinnittää tarkkaa huomiota myös säätiömuotoisen teatterin hallintoon ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin. Pääasiallisena lähdeaineistona on ollut teatterin oma arkisto, johon sisältyy

mittava lehtileikekokoelma. Aineistoa täydentävät Kosken tekemät kaksikymmentä henkilöhaastattelua.

Koski asemoi Kansallisteatteria ajan kiihkeässä kulttuuripoliittisessa keskustelussa. Yhteiskunnan demokratisoinnin nimissä teatteriin kohdistuneista valtiollistamisaineista huolimatta Kansallisteatteri säilyi itsenäisenä toimijana ja sai viime kädessä itse määritellä, minkä sisällön 'kansallisteatteri' sai ja miten teatterin kansallinen tehtävä ymmärrettiin. Kollektiivinen työskentelytapa ei koskettanut Kansallisteatteria. Yleisömäärillä mitattuna Kansallisteatteri oli menettänyt maan ykkösteatterin asemansa jo 1960-luvun lopulla Helsingin Kaupunginteatterille.

Alaotsikko henkilöi tutkimuksen Kansallisteatterin aikaisempia historiateoksia voimakkaammin johtajaan, jota kuitenkin pidettiin verraten näkymättömänä ja vähäeleisenä. Paria suomennosta lukuun ottamatta Kai Savolan osuus varsinaisesta taiteellisesta työstä rajoitui ohjelmistonsuunnitteluun. Tätä aluetta Koski arvioikin nimenomaan Savolan omana kädenjälkenä. Ratkaisu siirtää ohjaajien ja näyttelijöiden taiteellisen työn kuvailun ja puntaroinnin pois valokeilasta.

Savola (s. 1931) vaikuttaa edelleen keskuudessamme, ja Koski on voinut hyödyntää hänen kanssaan käymiään keskusteluja ja kirjeenvaihtoa. Savola puolestaan on ehtinyt jo täydentää Kosken teosta omilla kirjoituksillaan (ks. *Kanava* 6/2020 ja teatterihistoria.kapsi.fi), joissa hän on oikaissut eräitä yksityiskohtia ja nostanut esiin muun muassa luotto-ohjaajiensa, kuten Esko Elstelän, Lisbeth Landefortin ja Vili Auvisen, sekä ulkomaisten ohjaajavierailijoiden merkitystä ja luonnehtinut heidän ominaispiirteitään.

Jälkipuheissa johtaja Savola on myös avoimemmin nostanut esiin vasemmistolaisen virtauksen ja ajan ideologisen taistelun häiritsevän vaikutuksen Kansallisteatterin työskentelyyn. *Kanavassa* Savola kirjoittaa: "Vasemmiston päämääränä oli valloittaa poliittisesti sitoutumaton Kansallisteatteri. - - Kansallisteatterin tapaa tehdä teatteria ei hyväksytty. - - Vaikutti siltä, että taiteellisesti korkeatasoiset esitykset oli tuomittava erityisen kiivaasti; joitakin keskitasoisia tai vaatimattomampia esityksiä saatettiin kiittää." Savola koki puolustavansa kansallista kulttuuriperintöä.

1970- ja 1980-luvut ovat vaikeaa lähihistoriaamme, jonka ideologisen vastakkainasettelun dynamiikassa riittää vielä kosolti

tutkittavaa. Myöskään Koski ei pureudu tähän vastakkainasetteluun syvällisemmin. Historiaan painuneista esityksistä jäävät jäljelle esityskritiikit, joiden taustaideologioiden läpi voi olla vaivalloista lukea, mistä kulloinkin oli kysymys. Kosken etuna on olla aikalainen, joka tunnistaa ideologisen pelin ja joka vieläpä on nähnyt suuren osan käsitlemistään esityksistä. Tutkimus jättää silti auliasti tilaa rajatumille kysymyksenasetteluille ja perinpohjaisemmille analyyseille.

Erityisen tärkeänä alueena Savolan johtajantoiminnassa näyttäytyvät teatterin vilkkaat kansainväliset suhteet. Kansallisteatteri oli vanhastaan raskaan sarjan kulttuuridiplomaattinen toimija, ja Savola luovi taitavasti Idän ja Lännen välissä. Niin näyttelijät kuin katsojatkin saivat nauttia korkeatasoisista esitys- ja ohjaajavierailuista. Esimerkiksi neuvostoliittolaisen Georgi Tovstonogovin ohjaukset tekivät mukana olleisiin lähtemättömän vaikutuksen. Savolalla oli aktiivinen rooli, kun Kansallisteatteri solmi 1980-luvulla tiiviit suhteet virolaiseen teatteriin ja käynnisti vastavuoroisen vierailutoiminnan Suomenlahden yli.

Teatterin taloudellinen tilanne ei ollut erityisen vankka, mutta Savola onnistui järjestämään teatterille kolmannen ja neljännen näyttämön, Willensaunan vuonna 1976 ja Omapohjan 1987. Niiden ansiosta teatterin esitystoiminta saattoi monipuolistua entisestään, kun pienimuotoiset ja kokeelliset esitykset saivat omat tilansa.

Teatterin sisäiset jännitteet, joita silloin tällöin selviteltiin julkisuudessa, jättävät avoimia kysymyksiä puhumattomuuden kulttuurista ja jäätyneistä konflikteista. Apulaisjohtaja, ohjaaja Jack Witikan vuonna 1980 tapahtuneen ennen-aikaisen eron syitä on aikaisemmin pohdiskellut Maria-Liisa Nevala Witikka-elämäkerrassaan (2018). Kansallisteatterissa vaikutti Kai Savolan aikaan myös kaksi vahvaa naista, pääsihteeri Ritva Heikkilä ja johtajan puoliso, dramaturgi Terttu Savola.

Suomen Kansallisteatterin historiankirjoitusta ovat tehneet teatterin hallituksen professorijäsenet, eikä käsillä oleva teos tee siitä poikkeusta. Tosin Koski ei ollut tarkasteluaikana vielä teatterin hallituksessa, ja esiintyy itse teoksessa 1980-luvun teatterikriittikkona.

Professori Eliel Aspelin-Haapkylä käsitteli neljäosaisessa tutkimuksessaan teatterin alkuvaiheet Kaarlo Bergbomin kauden loppuun vuoteen 1905, ja professori Rafael Koskimiehen kaksiosainen teos ulottui Kansallisteatterin rakennuksen valmistumisesta 1902 Eino Kaliman pitkän johtajakauden loppuun, vuoteen 1950. Perinne tulee jatkumaan Arvi Kivimaan ajan Kansallisteatteria (1950-1974) käsittelevässä tutkimuksessa, joka on tietävästi jo pitempään kuulunut professori Hanna Korsbergin työlistalle. Entisistä johtajista Maria-Liisa Nevala on - Eino Kaliman tapaan - pohjustanut tulevaa historiankirjoitusta omilla muistelmillaan.

Näiden lisäksi teatteri on tilannut historiantutkija Kai Häggmanilta yksiniteisen historiateoksen, jonka on määrä ilmestyä teatterin 150-vuotisjuhlaan 2022. Ei pidä myöskään väheksyä sitä värikään subjektiivista populaarihistorian perinnettä, jonka muodostavat Kansallisteatterin rakastetuista näyttelijöistä julkaistut kymmenet elämäkerrat.

Vaikka Kosken monipuolinen ja vankka tutkimus nyt täyttää ammot-tavan aukon, Kansallisteatterin historia on kaikkien näiden teosten valmistumisen jälkeen verrattain perinpohjaisesti selvitetty. Sitä räikeämmin jälkeen jääneeltä näyttäytyy Helsingin Ruotsalaisen Teatterin (Svenska Teaternin) historiankirjoituksen tilanne. Tutkimussarkaa olisi vaikka suuremmallekin työryhmälle. Kuka tarttuisi toimeen - Svenska litteratursällskapet?